

EKONOMİK SEÇKİNLER VE YEREL SİYASET

Dr. Muharrem VAROL

Bilindiği gibi, kentsel sorunlar, 1970'lerde, belediyelerin o zamanki olanaklarıyla üstesinden gelebilecekleri sorunlar olmaktan büyük ölçüde çıkmıştı. Buna koşut olarak da belediyelerin yeniden düzenlenmesi arayışları görece daha yoğun biçimde başlamıştı. Bu arayışlar çerçevesinde, belediyeler ve dolayısıyla, yerel siyaset ile toplumsal-ekonomik kategorilerin ilişkileri sorunu, kaçınılmaz ve yoğun biçimde, kamuoyu ve akademik çevrelerde tartışma gündemine girmişti. Sözkonusu sorunların tartışılması, onların çözümünün yerel siyasetin demokratikleşmesiyle yakından ilgili olması nedeniyle de kaçınılmazdı. Bu tartışmalar sırasında, belediyeler ve yerel siyaset ile toplumsal-ekonomik kategorilerin ilişkileri çeşitli biçimlerde açıklandı. Biz bu yazıda, ekonomik seçkinlerin yerel siyaset ile ilişkileri konusunda yapılan bir açıklama biçimini, yaptığımız bir alan araştırmasının bulgularına dayanarak¹ irdeleyip tartışmak istiyoruz.

1. *Problem ve Bir Açıklama*

Toplumsal-ekonomik gelişmeye koşut olarak, ekonomik seçkinlerin yerel düzeyde siyasete ilgilerinin giderek görece azalması eğilimi hemen hemen her toplumda görülmekte olan bir olgudur. Batılı ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de ekonomik seçkinler, az çok gelişmiş yerleşim alanlarında-kentlerde yerel siyaset ile görece çok daha az ilgilenmekte, daha doğrusu, yerel siyasal konumlarda giderek daha az yer almaktadırlar. Bu olgu nasıl açıklanabilir? Ekonomik seçkinlerin, örneğin, belediye yönetimi organlarından giderek çekilmeleri, bu organlarda yer almamaları eğilimi nasıl açıklanabilir?

Bu problemin, yukarıda anılan tartışmalarda, çeşitli gözlemlere veya bazı görgül saptamalara dayanarak geliştirilen bir açıklama biçimi şu olmuştur: *Ülkemizde, belediye yönetimi, güçlü merkezi*

¹ Varol, Muharrem, *Bandırma: 1950-1984: Belediye Yönetiminde Karar Alma (Siyaset Sosyolojisi Açısından)*. Basısız doktora tezi, Ankara, 1985.

yönetimin sıkı denetimi-vesayeti altındadır. Bu nedenle, merkezi yönetimde etkili olabilmek, "büyük sermaye gruplarının", bizim burada kullandığımız kavramla ekonomik seçkinlerin,² yerel çıkarlarını da korumaları bakımından yeterlidir.³ Aşağıda, bu açıklama biçiminin ne ölçüde doğru olabileceğini irdeleyip, alternatif bir açıklama biçimi önerme girişiminde bulunmaktayız.

II. Açıklamanın Geçerliliği :

1. Ekonomik seçkinler, yerel (resmi) karar alma konumlarında hiç yeralmasalar bile, karar alma sürecine daha dolaylı katılma biçimleri veya yolları vardır ve onlar bu yolları kullanmaktadırlar.

a) Siyasal veya değil, tüm toplumsal örgüt veya derneklere maddi yardımda bulunmaları.

b) Ekonomik seçkinler, meslek kuruluşlarının (oda, borsa v.b. gibi) yönetiminde mutlaka yeralıyorlar ve bunların yönetiminde yeralma sorununu sürekli denetimleri altında tutuyorlar...

c) İş ilişkileri ve çıkarları sözkonusu olduğunda, sorunlarının çözümüne yardımcı olacak kişileri bulurlar. Bu sırada o kişilerin siyasal eğilimlerini bir yana bırakabilirler...

Ayrıca, alandaki saptamalarımıza göre, ekonomik seçkinlerin hiç olmazsa bir kısmının, resmi karar alma konumlarında bizzat yeralmaktan kaçınmalarının veya açıktan açığa siyaset yapar görünmekten kaçınmalarının bir nedeni de şudur: rekabetçi siyasal sistem gereği, rakiplerin bu konuları ele geçirme ve o zaman bu konuları onlar aleyhine kullanabilme olasılığının bulunuşu. Bu tür bir neden bazılarını aktif siyasal davranış göstermekten alıkoyuyorsa, bu durum yine iki olguya dikkati çeker: a) siyasetin-yönetimin

² Her iki kavramla kastedilen şey hemen hemen aynıdır. Yani, o yerin veya yörenin ekonomik gücü en fazla olan kişileri, grupları. Bununla birlikte, iki kavram arasında bir farklılık vardır: ekonomik seçkin tanımında, büyük işletmelerin yöneticileri, yani, bazan sermaye sahibi olmayanlar da içerilmektedir. Bu terminoloji farkı buradaki amacımız bakımından bizi ilgilendirmiyor. Alan araştırmamızda kimleri ekonomik seçkin saydığımız konusunda not: 1'deki çalışmamızın 86-87 sayfalarına bakılabilir. Burada, ekonomik seçkinleri belirlemede temel ölçütümüzün ekonomik büyüklük olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

³ Bk. Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, **Toplumcu Belediye**. Ankara Belediyesi, Basın ve Halkla İlişkiler Md., Yay., Ankara, 1977: 46-64. Bu açıklama biçiminin daha ayrıntılı gerekçelendirilmesi için, ayrıca bk., Hamamcı, Can, **Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi**. Basısız doktora tezi, Ankara, 1981.

görelî özerkliği, b) karar alma konumlarında yeralmamanın, yerel siyasal süreçten bütünüyle uzak durma anlamına gelebileceği.

Bandırma'da, siyasal liderlerin kendilerinin ve tabii ekonomik seçkin olmayanların, ekonomik seçkinler ile ilişkileri konusundaki algıları ve değerlendirmeleri genellikle şöyle özetleniyor :

“Ekonomik güçlüler ile siyasal liderler iyi geçinmek zorundadır- lar... Yoksa, ikincilerin siyasal ve sosyal yaşamları biter.”

Bütün bunlar dikkate alındığında, ekonomik seçkinlerin yerel (resmî) erk konumlarından giderek çekilmeleri eğilimini, onların yerel toplumsal-siyasal sürece katılmaktan da çekilmeleri biçiminde anlamak olanaklı görünmemektedir. O zaman, ekonomik seçkinle- rin yerel çıkarlarını korumaları için, yalnızca güçlü merkezi yöne- tim vesayetinin yeterli olabilmesi sözkonusu değildir veya enazından tartışılır hale gelir.

2. Bizim araştırma bulgularımıza göre, Bandırma'da, 1950-1980 arası dönemde ve 1984'de seçilen belediye meclislerinde, hiç bir ekö- nomik seçkinin bulunmadığı bir devre yoktur.⁴ Yani, her bir dev- rede enaz bir ekonomik seçkin meclis üyesi olarak bulunmuştur. 1950-1980 arası dönemde beledîye başkanlığı yapanlardan da 2'si ekonomik seçkin tanımına girmektedir. Bununla birlikte, bu tanıma girenlerin çoğunluğunun, bu tanıma girebileceklerin hemen hemen tümünden oluşturulabilecek bir pramidin tepesinde değil, daha alt kısımlarında yer alabilecek nitelikte olduklarını da belirtebiliriz.⁵

3. Yine bununla birlikte, bizim saptamalarımız da, bu katego- riden kişilerin karar alma konumlarında giderek çok daha az oran- da yer almakta olduklarını göstermiştir. Dolayısıyla, ileride bu ka- tegoriden kişilerin hiç görev almayabilecekleri olasılığı beliriyor. Bulgularımızın (resmî) erk yapısında bu yönde bir değişme eğili- mini göstermesi nedeniyle bu olasılığı kabul ediyoruz.

4. *Açıklamanın mantığının irdelenmesi* : Yukarıdaki açıklama biçiminin mantığına eğildiğimizde, sözkonusu açıklama biçiminde çıkarımın, hemen hemen şu önermelerden oluştuğunu söylemek ola- naklı görünüyör :

⁴ Seçim yıllarına göre belediye yönetimi devreleri.

1950-55	1968-1973	1984-
1955-60	1973-1977	
1963-68	1977-1980	

⁵ Aynı saptama, 1961-1980 arası (AP-CHP) ve 1983-1984'de kurulan partilerin, ilçe yönetim kurullarında yer almış olan ekonomik seçkinler için de geçerlidir.

Belediye meclislerinde ekonomik seçkin yoktur,

Belediye yönetimi merkezi yönetimin (sıkı) vesayeti altındadır,

Ekonomik seçkinler merkezi yönetimde etkilidirler,

O halde, ekonomik seçkinlerin yerel erk yapısında, belediye organlarında temsiline gerek de yoktur.

Bu tür bir açıklama bize, çok genel, biraz şematik ve basitleştirici görünmektedir.

a) Merkezi yönetim ve bu yönetim karşısındaki konumuyla yerel yönetimin, ekonomik seçkinlerden görelî özerk karar alabilme olasılığı adeta reddediliyor.

Oysaki, ekonomik seçkinler ile siyasal seçkinlerin görece farklılaşması, ya da, ekonomik güç ile siyasal gücün farklılaşması eğilimi var. Yine, ekonomik seçkinlerin türdeş olmamaları nedeniyle, siyasal süreçte bütünleşmiş bir grup olarak yeralmaları olasılığı veya olgusu var. Bu iki olgu, tıpkı ulusal düzeyde olduğu gibi, yerel düzeyde de siyasetin-yönetimin görelî özerkliğinin en önemli nedenleridir. Dolayısıyla, ekonomik seçkinlerin, yerel yönetimden istemlerini *her zaman*, merkezi yönetim yoluyla, özellikle partisi de farklıysa, gerçekleştirebileceklerini kabul etmek güçtür.

b) Rekabetçi siyasal sistemde, diğer kesimlerin de şu veya bu biçimde merkezi yönetimi etkileyerek lehlerine ve hatta ekonomik seçkinler aleyhine karar aldirabilme olanağı ve olasılığı vardır...

Şüphesiz, bunlar, ekonomik seçkinlerin merkezi yönetimin kararlarında etkilerinin görelî olarak her kesimden fazla olduğunu, sistemin genel işleyişi ve felsefesi bakımından fazla olduğunu yadsıdığımız anlamına gelmez. Daha çok, ekonomik seçkinlerin yerel karar alma konumlarından çekilmelerini (dolayısıyla etkilerinin görelî azalmasını) açıklamak bakımından, sözkonusu açıklama biçimini yetersiz ve basitleştirici bulduğumuz anlamına gelir.

c) Sözkonusu açıklamanın gerisinde bir de, ekonomik seçkinlerin hemen hemen her türünün, genellikle yerel siyasetten, belediye kararlarından temelde etkilenmeyecekleri gibi bir varsayım da vardır. Bu gibi bir varsayım doğruysa, bu kategori mensuplarının yerel siyasal süreç ile dolaylı bile olsa ilgilenmeleri gerekmeyecek demektir ki, bu olası değildir. En azından merkezi karar alma konumlarına yerleşme alanından kimlerin seçileceği onları ilgilendirir, ilgilendirmektedir. Ayrıca, örneğin, bir un fabrikası sahibi koşullara

uygun üretimin denetimi v.b. nedenlerle belediye işlem ve eylemlerinden etkilenir. Çevreyi kirleten bir sanayi kuruluşu da belediye yönetimini ilgilendirir. İnşaat malzemeleri satan bir büyük tüccarı, çevrenin yeniden düzenlenmesinden zarar görebilecek bir büyük işadamını v.b. belediye yönetimi ilgilendirir.

O halde, ekonomik seçkinler kategorisi içinde, yerel (resmi) karar alma organları ile ilgileri ve ilişkileri bakımından bir ayrıma gitmek ve açıklamayı bu ayrıma göre temellendirmek yararlı olabilir. Aşağıda bunu deneyeceğiz.

d) Sözkonusu açıklama, parti yapılarına değil, öncelikle, belediye meclislerinde ekonomik seçkin olup olmadığına bakılarak yapılmıştır. Bizim örneğimizde ise, her ikisine de bakılmıştır. Bandırma'da, 1961-1980 arasında iki partinin (AP, CHP) yönetim kurullarında bulunmuş olanlar toplamının % 18.4'ünün ekonomik seçkin olduğu saptanmıştır. 1983-1984'de kurulan partilerin kurucu-yöneticilerinin de % 11.1'i ekonomik seçkindi. 1950-1980 arasında belediye meclisi üyeliği yapmış olanların ise, % 13.5'i ekonomik seçkin olarak saptanmıştır (1963-80 arasındakilerin % 11.7'si). 25 Mart 1984 yerel seçimlerinde meclis üyeliğine seçilenlerden de % 4'ü ekonomik seçkindi. Bu oranlar, 1970 öncesi ve sonrasına göre de şöyledir (1970 sonrası, Bandırma'nın aynı zamanda bir sanayi kenti haline geldiği yıllardır) :

	1970'den önce	1970'den sonra
Parti yönetimlerinde (1961-70, 1970-80-83-84)	% 27.2	% 11.0
Belediye Meclisinde (1950-73, 1973-80-1984)	% 17.5	% 6.0

1. Görülüyor ki, parti yönetimlerinde ekonomik seçkin oranı, aynı dönemlerde belediye meclislerinde olduğundan daha fazladır. Bir başka deyişle, ekonomik seçkinlerin belediye karar organlarında yer almaktan görece daha çok çekilme eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Bu, yalnızca belediye meclislerine bakılarak yapılan erk yapısı ve bu yapıda ekonomik seçkinlerin temsiline ilişkin açıklamaları en azından tartışılır hale getirir.

2. Parti yönetimlerinde daah fazla oranda yeralmaları, hiç olmazsa yerelanlar bakımından, belediye yönetimini etkileyebilme olanağını zaten verir. Üstelik, böylelerinin merkezi yönetimi de daha kolay etkileyebilmeleri sözkonusu olur. Merkezi yönetimi etkileyebilmek için yerel parti örgütünün şu veya bu biçimde onayı, ya da,

desteği önem taşır. Bu tür desteğin sağlanması, diğer kesimlerin merkezi yönetimi etkileyebilmeleri bakımından da önemlidir. Ekonomik seçkinler bakımından, merkezi yönetimi etkileyebilmek böyle bir desteği sağlamadan da olanaklı olabilir. Ama, yerel parti örgütünün-yönetiminin desteği görece daha emin ve hatta kısa bir yoldur. Yukarıdaki türden bir açıklama bu desteğin rolünü de içermektedir.

III. Alternatif Açıklama

Yukarıda, ekonomik seçkinler kategorisi içinde, yerel karar alma organlarıyla ilgi ve ilişkileri bakımından bir ayrıma gitmenin ve açıklamayı bu ayrıma göre temellendirmenin yararlı olabileceğini belirtmiştik. Alternatif açıklamamızın temelini bu ayrımı koyuyoruz.

Ne tür işleri yapan ekonomik seçkinler, iş alanları, pazarları ne çapta olan ekonomik seçkinler karar alma konumlarında yer almaktadırlar? Ya da ne tür ekonomik seçkinler sözkonusu konumlarda yer almamaktadırlar? Bu sorunun yanıtı, bize, ekonomik seçkinlerin genel olarak yerel karar alma organlarından çekilmelerini açıklamak bakımından görece daha geçerli temel sağlayacak görünüyor. Bunun için sözkonusu konumlarda yer alanların iş bağlantılarına, pazarlarına bakmak gerekmektedir.

Bandırma'da, 1950-1980 arası dönemde belediye meclisi üyeliğinde bulunmuş olan ekonomik seçkinler ile 1984'de meclis üyeliğine seçilmiş olan ekonomik seçkinler arasında, pazarı ve iş ilişkileri öncelikle, ağırlıklı olarak ve çoğunlukla Bandırma-civarı ile sınırlı olmayan ekonomik seçkin hemen hemen yoktur. Bu saptama, 1961'den günümüze değin parti yönetimlerinde bulunmuş olan ekonomik seçkinler için de geçerlidir. Yine, bu tip görevlerde bulunmuş olan büyük çiftçiler için yüzde yüz geçerlidir ve bu nitelik onlar bakımından tartışma gerektirmeyecek kadar açıktır. Bu saptamanın dışına çıkabilecek bir kişi var görünmektedir: Göknur, 1960'dan önce yaklaşık 2 yıl belediye başkanlığı görevinde, 1960-1973 arasında da parti yönetim kurulu üyeliği ve belediye meclisi üyeliğinde (1963-1973, CHP) bulunmuştur. Bununla birlikte, siyasete aktif olarak katıldığı yıllarda, örneğin, 1955-60 arasında boraks fabrikasını yeni kurmaktadır. Kendisine, yerel siyasal rollerin ve bu rollerin de yardımıyla merkezi yönetimin desteği gereklidir. Belirtilenlere göre, belediye başkanı iken sık sık Ankara'ya gidişinin nedenlerinden biri, NATO'ya bağlılık gerekçesiyle yapılmasına izin verilmeyen bir ihraç izni sorunudur: Polonya'ya boraks ihracı.

Diğer ekonomik seçkinlerin tümü; avukat, yöre içinde taşımacılık yapanlar, akaryakıt, otomobil bayileri, traktör bayileri, manifaturacı, kabzımal, zahireci, celep gibi, iş alanları-pazarları ve iş bağlantıları öncelikle Bandırma-civarıyla sınırlı olan kimselerdir.

O halde, ekonomik seçkinlerden, pazarları ve iş ilişkileri öncelikle buldukları yöre ile sınırlı olanlar, yerel siyasette, karar alma konumlarında görelî olarak daha çok yeralmaktadırlar. Çünkü, iş yaşamlarının, çıkarlarının yerel kararlardan görece daha çok etkilenmesi sözkonusudur.

İş alanları, pazarları ve iş bağlantıları ulusal veya uluslararası olanlar, ya da her iki türden olanlar, kısacası iç ve dış pazara dönük olarak iş yapanlar, yerel karar alma konumlarında pek görülmemeyen ekonomik seçkin tipleridirler. Sanayileşme, ticari ilişkilerin nitelik ve nicelik değiştirmesine ve bunların yarattığı yeni olanaklara göre, işlerini yeniden düzenleyebilen ve bu sonuncu türden ekonomik seçkin haline gelebilenler, görece, karar alma konumlarından öncelikle çekilenlerdir. Elbette, bu sonuncu türden ekonomik seçkinlerin, gerektiğinde daha dolaylı yollardan da olsa, yerel kararları etkileye-meyecekleri söylenemez.

Bu durumda, ekonomik seçkinlerin yerel karar alma konumlarından çekilmeleri, merkezi yönetimi etkileyebilme potansiyeline sahip olmalarından daha çok, pazarları ve iş bağlantılarını yöre sınırları dışına çıkarmış olmalarıyla ilgili olabilir. Böylece, yerel kararların, yerel kurumların işlem ve eylemlerinin, kendilerini doğrudan ve diğerleriyle aynı ölçüde etkilemesi olasılığı hiç olmazsa en aza inmiş veya ortadan kalkmış olur.

Örneğin, 1950-1970 arasında zaman zaman parti yönetim kurullarında, belediye meclislerinde yeralan bazı ekonomik seçkinleri, 1970'den sonra aynı konumlarda görmüyoruz. Bunun örneklerinden biri Başaklar'dır. 1970'den önce daha küçük ölçekli taşımacılık yaparlarken, 1970'den sonra daha büyük ölçekli taşımacılığa, maden ve sanayi ürünleri taşımacılığı, hatta dışsattım ve dışalım da yönelmişlerdir. Bu yazıda geçerliliği irdelenmeye çalışılan açıklama biçimi, daha çok veya yalnızca, ekonomik seçkinlerin bu türü için doğru olabilir.